

HE 39/2005 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista annetun lain 1 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista annetun lain soveltamisalaa laajennetaan.

Esityksen mukaan valtion palveluksessa oleva henkilö voisi saada määrätyin edellytyksin korvausta välttämättömistä kuluista,

jos häntä on syytetty virheellisestä menettelystä virantoimituksessa tai työssä myös niissä tilanteissa, joissa asiassa ei ole annettu tuomioistuimen ratkaisua, vaan asian käsittely on päättynyt esitutkinta- tai syyteharkintavaiheessa.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan kesällä 2005.

PERUSTELUT

1. Nykytila ja ehdotetut muutokset

Perustuslain 118 §:n 3 momentin mukaan jokaisella, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan henkilön lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin vuoksi, on oikeus vaatia tämän tuomitsemista rangaistukseen sekä vahingonkorvausta julkisyhteisöltä taikka virkamieheltä tai muulta julkista tehtävää hoitavalta sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

Kansalaisella on mahdollisuus ryhtyä oikeudellisiin toimiin virkamiestä tai muuta julkista tehtävää hoitavaa henkilöä vastaan, jos hän katsoo mainitun henkilön menettelleen virheellisesti tai laittomasti häntä koskevassa asiassa. Tällaisiin toimiin saatetaan ryhtyä myös aiheuttomasti tai puutteellisin perustein.

Valtion palveluksessa oleva henkilö ei yleensä voi kieltäytyä suorittamasta tehtävästään, vaikka niihin liittyisi oikeudenkäynnin uhka. On perusteltua, että valtio vastaa tehtävän suorittamisesta aiheutuvista kustannuksista, jotta työntekijälle ei aiheutuisi perusteetonta vahinkoa palvelussuhteen johdosta.

Oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta valtion palveluksessa olevalle säädetään eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista annetussa laissa (269/1974). Lain 1 §:n 1 momentin mukaan valtion palveluksessa olevalle, jota syytetään virheellisestä menettelystä viran toimittamisessa tai työssä taikka jolta vaaditaan korvausta sellaisen menettelyn johdosta, suoritetaan, jos vaatimukset on hylätty, hakemuksesta valtion varoista hänelle tuomioistuimen päätöksellä maksettaviksi tuomittujen oikeudenkäyntikulujen määrä.

Saman pykälän 2 momentin mukaan voidaan edellä tarkoitettulle henkilölle kohtuusharkinnan perusteella suorittaa korvausta sellaisista välttämättömistä oikeudenkäynnistä aiheutuneista kuluista, joista hänelle ei ole tuomittu korvausta. Pykälän 2 momentin perustelujen (HE 247/1973 vp) mukaan korva-

usta voidaan poikkeuksellisesti harkita ja suorittaa, vaikka henkilö todettaisiin syylliseksi virheelliseen menettelyyn. Korvausta voidaan maksaa esimerkiksi tilanteissa, joissa oikeudenkäynti on muodostunut laajaksi hylättyjen vaatimusten takia ja asianomaisen syyksi on luettu asiaa kokonaisuutena tarkastellen epäolennaisena pidettävä virhe.

Voimassa olevan lain mukaan korvauksen saamisen edellytyksenä on, että asia on ratkaistu tuomioistuimen päätöksellä. Asian käsittely voi kuitenkin nykyään päättyä ennen tuomioistuimen ratkaisua esitutkintavaiheessa, tai syyttäjä voi syyteharkintavaiheessa eriyistä päättää, että hän ei nosta asiassa syytettä.

Esitutkinta voi päättyä tai syyttäjä voi tehdä syyttämättä jättämispäätöksen, kun esitutkinta- tai syyttäjäviranomainen toteaa, että rikosta ei ole tapahtunut tai että rikoksesta ei ole löytynyt riittävää näyttöä. Lisäksi esitutkinta voidaan päättää yksittäisen epäiltynä kuullun osalta, jos häntä ei enää epäillä rikoksesta. Edellä selostetuissa tilanteissa henkilöä ei pidetä syyllisenä tekoon, josta esitutkinta on suoritettu.

Sekä esitutkinta että syyttämättä jättäminen voivat myös päättyä ilman tuomioistuin käsittelyä, vaikka esitutkinta- tai syyttäjäviranomainen toteaisi henkilön syyllystyneen virheelliseen menettelyyn. Tällainen esitutkinna päätämisen tai syyttämättä jättämisen peruste on esimerkiksi rikoksen vähäisyys.

Koska asianosaisella on oikeus esitutkintalain (449/1987) perusteella käyttää esitutkinna avustajaa, hänelle voi syntyä välttämättömiä kuluja myös ilman asian käsittelyä oikeudenkäynnissä. Tällaisia kuluja voi aiheutua esimerkiksi silloin, kun henkilö joutuu käyttämään asiantuntija-apua esitutkintaan liittyvien loppulausuntojen laadinnassa.

Vuodelta 1974 oleva laki on virkamiehen oikeusaseman kannalta puutteellinen, koska siinä ei oteta huomioon esitutkintaa ja syyttäjäviranomaisen toimintaa säätelevässä lainsäädännössä tapahtuneita muutoksia. Voimassa olevan lain mukaan virkamiehen oikeusasema muodostuu perusteettomasti erilaiseksi sen mukaan, johtavatko virkamiestä

vastaan aloitetut oikeudelliset toimet oikeudenkäyntiin vai eivät. Virkamiehen oikeusasema muodostuu erilaiseksi esimerkiksi sen perusteella, hylkääkö tuomioistuin häneen kohdistuneet syytteet vai tekeekö syyttäjä syyttämättä jättämispäätöksen. Olisi lain tarkoituksen mukaista, että laissa tarkoitettut kulut korvattaisiin henkilölle myös silloin, kun asiaa ei ratkaista oikeudenkäynnissä.

Ehdotetun muutoksen tavoitteena on parantaa valtion palveluksessa olevan henkilön oikeusturvaa. Esityksessä ehdotetaan, että lain soveltamisalaa laajennetaan lisäämällä lain 1 §:ään uusi 3 momentti. Momentissa säädettäisiin, että valtion palveluksessa olevalle voidaan korvata välttämättömiä, kohtuulliseksi harkittavia kuluja myös sellaisessa asiassa, joka ei ole johtanut oikeudenkäyntiin. Korvaukseen olisi oikeus aina niissä tilanteissa, joissa esitutkinta tai syyteharkinta päättyvät sillä perusteella, että rikosta ei ole tapahtunut tai että rikoksesta ei ole löytynyt riittävä näyttöä. Muissa tilanteissa korvauksen myöntäminen olisi poikkeuksellista ja perustuisi valtiokonttorissa suoritettavaan kohtuusharkintaan.

Ehdotetun lainkohdan mukaan harkinnassa otettaisiin huomioon palveluksessa olevan asema, esitutkintaan tai muihin välttämättömiä kuluja aiheuttaneisiin toimenpiteisiin johtaneen asian laatu ja muut olosuhteet. Korvauksen kohtuullisuutta harkittaisiin samojen periaatteiden mukaisesti kuin voimassa olevan lain 1 §:n 2 momenttia sovellettaessa. Näin esimerkiksi esitutkinnan tavanomaista pitempi kesto tai sen vaikeaselkaisuus voitaisiin ottaa harkinnassa huomioon. Toisaalta lain 1 §:n 2 momentin soveltamiskäytännössä välttämättöminä kuluina ei ole pidetty esimerkiksi sellaisia kuluja, jotka ovat aiheutuneet eri seudulla olevan asianajan ylimääräisistä matkakuluista oikeudenkäyntiin tai erillisen asiantuntijalausannon hankkimisesta aiheutuneista kuluista.

2. Esityksen vaikutukset

Lain perusteella on haettu varsin vähän

korvauksia oikeudenkäynnin perusteella syntyneistä kuluista. Hakemuksia oli vuosina 2002–2004 yhteensä 45. Päätöksiä kyseisenä aikana annettiin 47, joista viisi oli hylkäävää. Korvauksia maksettiin yhteensä 47.389,06 euroa, joten keskimääräinen korvaus oli 1008,28 euroa. Hakemusten määrä on vähentynyt, koska vuoden 1999 alusta lukien valtio on muun lainsäädännön perusteella ollut velvollinen korvaamaan vastaajan kulut, jos syyttäjän ajama syyte on hylätty. Soveltamisalan laajentamisen perusteella aiheutuvien hakemusten määrää ei ole mahdollista tarkemmin ennakoita, mutta aiemmista hakemusten määrästä päätellen taloudelliset vaikutukset olisivat vähäisiä.

Muutoksella saatettaisiin valtion palveluksessa olevat henkilöt yhdenvertaiseen asemaan, kun palvelussuhteeseen kuuluvien tehtävien hoitamisesta ei syntyisi aiheuttomasti henkilön omaksi vahingoksi jääviä kuluja sen mukaan, annetaanko asiassa tuomioistuimen päätös vai ei.

3. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu valtiovarainministeriössä. Asiasta on pyydetty lausunto oikeusministeriöltä ja valtiokonttorilta. Esityksestä on käyty yhteistoimintaneuvottelut valtion henkilöstöä edustavien järjestöjen kanssa.

4. Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan keväällä 2005.

Jos esitutkinta on alkanut ennen lain voimaantuloa ja se on lain voimaan tullessa kesken, niin ehdotettua 1 §:n 3 momenttia sovellettaisiin sellaisten kustannusten korvaamiseen, jotka aiheutuvat lain voimaantulon jälkeen tapahtuvasta esitutkinnasta.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista annetun lain 1 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista 29 päivänä maaliskuuta 1974 annetun lain (269/1974) 1 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

1 §

Valtion palveluksessa olevalle voidaan suorittaa hakemuksesta valtion varoista kohutuullista korvausta esitutkintaan liittyvistä tai muista välttämättömiksi katsottavista kuluista, jos asian käsittely on päättynyt ilman tuomioistuimen ratkaisua. Korvauksen kohutuullisuutta harkittaessa otetaan huomioon

palveluksessa olevan asema, asian laatu ja muut olosuhteet.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 2005.

Tätä lakia sovelletaan sellaisten kustannusten korvaamiseen, jotka aiheutuvat tämän lain voimaantulon jälkeen tapahtuvasta esitutkinnasta.

Helsingissä 21 päivänä huhtikuuta 2005

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Ministeri *Jan-Erik Enestam*